

Hodočasničke crkve na putu svetog Jakova

Horvat, Mark

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:383001>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-02**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet Rijeka
Odsjek za povijest umjetnosti

Mark Horvat

„Hodočasničke crkve na putu svetog Jakova“

Završni rad

Student: Mark Horvat
Mentor: Doc. dr. sc. Danko Dujmović
Odsjek: Povijest umjetnosti i povijest
Akademska godina: 2023./24

Rijeka, listopad 2024. godine

Izjava o autorstvu

Ja, Mark Horvat, student prijediplomskog studija povijesti umjetnosti na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Rijeci, izjavljujem da je završni rad pod nazivom „Hodočasničke crkve na putu svetog Jakova“ rezultat mog istraživanja i u potpunosti samostalno napisan. Također, izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije izravno preuzet iz nenavedene literature ili napisan na nedozvoljen način, te da se tekst u potpunosti temelji na literaturi kako je navedeno u bilješkama, uz poštivanje etičkih standarda u citiranju i korištenju izvora.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. OPĆENITO O HODOČAŠĆU SVETOG JAKOVA.....	2
2.1. Povijesni razvoj.....	2
2.2. Sveti Jakov.....	2
2.3. Glavna kršćanska hodočasnička ruta.....	3
2.4. Različite rute	4
3. ROMANIKA I ROMANIČKI STIL	6
4. ROMANIČKE CRKVE NA PUTU SVETOG JAKOVA	9
4.1. Romanički stil na putu Svetog Jakova	9
4.2. Romaničke crkve u Francuskoj	9
4.3. Romaničke crkve u Španjolskoj.....	11
5. ZAKLJUČAK.....	16
LITERATURA	17
SAŽETAK.....	19
PRILOZI.....	20

1. UVOD

U ovom radu se obrađuje problematika romaničkih crkvi na putu Svetog Jakova. Unutrašnjost romaničkih crkava obično je bila prekrivena živopisnim skulpturama, rezbarijama i slikama koje su prikazivale prizore iz Biblije. Velik dio stanovništva Europe u to vrijeme bio je nepismen, pa su slike stoga bile vrlo koristan način prenošenja vjerske poruke.

Prijelaz s drvenih na kamene građevine također je obilježje razdoblja u kojem se razvija romanička arhitektura.

Izgradnja velikih crkava u kamenu značila je da su zidovi morali biti izuzetno debeli, a prozori prilično mali (da se zgrada ne uruši). S vremenom i praksom postale su moguće manje glomazne građevinske tehnike.

Hodočasnička ruta Svetog Jakova je fascinantno putovanje u Santiago de Compostela, s mogućnošću da se divite impozantnim građevinama baštine, istražite raznolike krajolike, uživajte u ukusnoj lokalnoj kuhinji i posjetite gradove i odredišta prožeta poviješću. U ovom radu se obrađuju romaničke Crkve koje se nalazu na ruti odnosno putu Svetog Jakova.

Camino de Santiago, poznat i kao Put svetog Jakova, puno je više od običnog putovanja. Ovo legendarno hodočašće, bogato srednjovjekovnom privlačnošću, privlači pojedince iz različitih sredina u veličanstvenu katedralu Santiago de Compostela, smještenu u regiji Galicije na sjeverozapadu Španjolske.

2. OPĆENITO O HODOČAŠĆU SVETOG JAKOVA

2.1. Povijesni razvoj

Camino de Santiago ili na hrvatskom Put svetog Jakova, mreža je hodočasničkih puteva koji vode do svetišta apostola Jakova u katedrali Santiago de Compostela u Galiciji na sjeverozapadu Španjolske, gdje su prema predaji pokopani njegovi ostaci.

Mnogi još uvijek slijede njegove rute kao oblik duhovnog puta ili utočišta za njihov duhovni rast. Također je popularan među planinarima, biciklistima i organiziranim turističkim grupama.

Nastao i utemeljen nakon pronalaska relikvija svetog Jakova Velikog početkom 9. stoljeća, Put svetog Jakova postao je glavna hodočasnička ruta srednjovjekovnog kršćanstva od 10. stoljeća nadalje. Ali tek nakon oslobođenja Granade 1492. godine, pod vladavinom katoličkih monarha Ferdinanda II od Aragona i Isabelle I od Kastilje, papa Aleksandar VI. službeno je proglasio Camino de Santiago jednim od "tri velika hodočašća kršćanstva", zajedno s Jeruzalemom i Via Francigena do Rima.¹

2.2. Sveti Jakov

Sveti Jakov Zebedejev po kojem je i nazvano ovo hodočašće bio je jedan od dvanaestorice Isusovih apostola. Često ga se naziva Jakov stariji, kako bi se razlikovao od Jakova Alfejeva mlađeg, također jednog od apostola. Rodio se u ribarskom gradu Betsaidi. Njegov brat bio je sveti Ivan apostol te jedan od četvorice evanđelista. U evanđelju često se spominje kako je Krist često pozivao nasamo Jakova, Ivana i Petra pa se stoga smatra kako su sva trojica bila u bliskom srodstvu sa Isusom. Poslije Kristove smrti o njemu ništa nije zabilježeno osim da ga je Herod dao pogubiti mačem. No, bez obzira na nedostatak informacija o njegovom životu, legenda o životu svetog Jakova vrlo je bogata. Prilikom svojih mnogih putovanja po onda znanom svijetu, Jakov je posjetio i današnju Španjolsku, čiji je on danas vojnički zaštitnik. U Španjolskoj je on znan kao Santiago. Legenda kaže da je prilikom putovanja stigao u gradić Compostelu odakle je krenulo širenje kršćanske vjere po Pirinejskom poluotoku.² Poslije njegovog povratka u Judeju bio je pogubljen. Poslije njegove smrti njegovo tijelo preneseno je u Španjolsku, no prilikom provale Saracena početkom 8. stoljeća, tijelo je bilo izgubljeno. Oko 800. godine ponovno je pronađeno i preneseno

¹ <https://intrepidtimes.com/2024/03/a-secular-pilgrimage-exploring-spirituality-on-the-camino-de-santiago-portugal/>

² Badurina A., Ivančević R. Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva. Zagreb: Kršćanska sadašnjost; 2006. str. 292.

je u Compostelu. Budući da su se molitvom nad njegovim grobom dogodila brojna čuda, Sveti Jakov postao je zaštitnik Španjolske. Kako se smatra da je upravo sveti Jakov odgovoran za oslobođenje Španjolske od muslimanske invazije, španjolska ga umjetnost prikazuje na konju sa zastavom u rukama.³ U talijanskoj umjetnosti sveti Jakov je prikazan na drugačiji način. Ondje se prikazuje kao hodočasnik s hodočasničkim štapom i plosnatom školjkom, odnosno Jakobovom kapijom, koji su simbol njegova putovanja po Španjolskoj.⁴ Jedan od rjeđih primjera kako se prikazuje je sa svitkom u ruci, budući da je bio jedan od apostola. Danas je on zaštitnik veterinara, farmaceuta, uzgajivača konja, kožara, krznara, dok ga za svojeg sveca zaštitnika uz Španjolsku imaju još i Nikaragva, Gvatemala te španjolska autonomna pokrajina Galicija.⁵

Godine 1987. Camino, koji obuhvaća nekoliko ruta u Španjolskoj, Francuskoj i Portugalu, proglašen je prvom Kulturnom rutom Vijeća Europe. Od 2013. Camino privlači više od 200.000 hodočasnika svake godine, s godišnjom stopom rasta od više od 10 posto.

Hodočasnici dolaze uglavnom pješice i često iz obližnjih gradova, za što je potrebno nekoliko dana hodanja da bi stigli do Santiaga. Francuski put okuplja dvije trećine šetača, no druge manje rute bilježe rast popularnosti. Francuski put i sjeverne rute u Španjolskoj upisane su na UNESCO-ov popis svjetske baštine, a nakon njih rute u Francuskoj 1998. godine, zbog njihovog povijesnog značaja za kršćanstvo kao glavne hodočasničke rute i svjedočanstva o razmjeni ideja i kultura širom svijeta rute.

2.3.Glavna kršćanska hodočasnička ruta

Put svetog Jakova bio je jedno od 3 najvažnijih kršćanskih hodočašća tijekom srednjeg vijeka. Također, to je bilo hodočašće na kojem se mogao zaslužiti potpuni oprost svih grijeha. Dva druga glavna hodočašća doba su: Via Francigena, koja vodi u Rim te hodočašće u Jeruzalem. Legenda nam govori kako su ostaci svetog Jakova prevezeni brodom iz Jeruzalema u sjevernu Španjolsku, gdje je pokopan u današnjem gradu Santiago de Compostela.

³ Badurina A. , Ivančević R. Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva. Zagreb: Kršćanska sadašnjost ; 2006. str. 292.

⁴ Badurina A. , Ivančević R. Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva. Zagreb: Kršćanska sadašnjost ; 2006. str. 292.

⁵ Badurina A. , Ivančević R. Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva. Zagreb: Kršćanska sadašnjost ; 2006. str. 292.

Prema španjolskim legendama, sveti Jakov je proveo vrijeme propovijedajući evanđelje u Španjolskoj, ali se vratio u Judeju nakon što je vidio viziju Djevice Marije na obali rijeke Ebro.

Hodočasnici na Put mogu krenuti jednom od desetak hodočasničkih ruta do Santiaga de Compostele. Međutim, nekoliko je ruta koje se smatraju glavnima.

Za vrijeme trajanja srednjeg vijeka ovo hodočašće bilo je vrlo popularno. No dolazak Novog vijeka i nekoliko glavnih faktora kao što su: protestantska reformacija Crkve, crna smrt te politički nemiri u Europi u 16. stoljeću doveli su do pada popularnosti.

Spomendan svetog Jakova slavi se 25. Srpnja. Ako kojim slučajem taj dan pada na nedjelju, katedrala u Santiago de Composteli proglašava Svetu ili Jubilarnu godinu.

2.4.Različite rute

Iako se općenito vjeruje da se hodočašće u Santiago nastavilo bez prekida od srednjeg vijeka, malo je modernih hodočašća prethodilo objavljivanju Puta u Santiago irskog hispanista i putnika Waltera Starkieja iz 1957. Oživljavanje hodočašća poduprla je španjolska vlada Francisca Franca, vrlo sklona promicanju španjolske katoličke povijesti. Tek je nedavno (1990-ih) hodočašće u Santiago ponovno steklo popularnost koju je imalo u srednjem vijeku.

Od tada, stotine tisuća (više od 300 000 u 2017.) kršćanskih hodočasnika i mnogi drugi kreću svake godine iz svojih domova ili s popularnih polazišta diljem Europe kako bi stigli do Santiaga de Compostele. Većina putuje pješice, neki biciklom, a neki čak putuju kao i njihovi srednjovjekovni kolege, na konju ili magarcu. Osim onih koji idu na vjersko hodočašće, mnogi su planinari koji hodaju rutom radi putovanja ili sporta. Također, mnogi ovo iskustvo smatraju duhovnim povlačenjem iz modernog života.

Ovdje je navedeno samo nekoliko ruta.

Camino Francés ili Francuski put je najpopularniji. Povijesno gledano, zbog Codexa Calixtinusa (djela koje se smatra prvim vodičem za hodočasnike), većina hodočasnika dolazila je iz Francuske. Arles i Pariz samo su neka od polaznih točaka hodočasnika. Cluny, mjesto slavne

srednjovjekovne opatije, bio je još jedna važna točka okupljanja hodočasnika, a 2002. godine integriran je u službeni europski hodočasnički put koji povezuje Vézelay i Le Puy.⁶

Većina Španjolaca prirodnim početnom točkom smatra francusku granicu u Pirinejima. Daleko najčešća, moderna polazna točka na Camino Francés je gradić Saint-Jean-Pied-de-Port, na francuskoj strani Pireneja, s Roncesvallesom na španjolskoj strani koji je također popularan. Udaljenost od Roncesvallesa do Santiago de Compostela kroz León iznosi oko 800 km.⁷

Camino Primitivo ili Izvorni put, najstarija je ruta do Santiaga de Compostele, koja je prvi put krenula u 9. stoljeću, a započinje u Oviedu.

Camino Portugués ili Portugalski put, druga je najpopularnija ruta, počevši od katedrale u Lisabonu ili kod katedrale u Portu na sjeveru Portugala),.⁸

Hodočasnici koji se odluče za Camino del Norte, ili Sjeverni put, svoj put uglavnom započinju u baskijskom gradu San Sebastián. Ruta prati obalu duž Biskajskog zaljeva sve dok se ne približi Santiagu.⁹

⁶ Coffey, T. F., Davidson, L. K., Dunn, M. (1996). The Miracles of Saint James: Translations from the Liber sancti Jacobi, New York, str. 128

⁷ <https://caminoways.com/camino-frances>

⁸ <https://caminoways.com/camino-portugues>

⁹ <https://caminoways.com/camino-del-norte>

3. ROMANIKA I ROMANIČKI STIL

Romanika je umjetnički pravac koji se razvio u srednjovjekovnoj umjetnosti od 11. do 13. stoljeća te se proširio u arhitekturi, slikarstvu i skulpturi. Na istoku se razvija bizantska umjetnost. Naziv ovog pojma dolazi od riječi Rim (Roma) jer je pravac inspiriran umjetnošću starog Rima. Nastao je u Italiji, došao do Europe i klasičan je primjer misaonog pristupa religiji u prvoj polovici srednjeg vijeka. Taj smjer nosi i širi crkva.¹⁰

U romanici postoje samostanske pisarske škole koje su imale svoje posebnosti i svoje karakteristične boje, a razvijale su se unutar svećeničkih redova u samostanima, pa ako i postoji profana komponenta u umjetnosti, ona je beznačajna u odnosu na sakralnu. Romanika je prvi opći umjetnički pravac koji se uspio raširiti po cijelom području Europe. Premda su ranije kao stilovi bili karolinška i otoska renesansa kao primjeri općeg stila umjetnosti, one su bile ograničene uglavnom na područje današnje Francuske i Njemačke, dok je romanika razvila na puno većem geografskom području, odnosno cijeloj zapadnoj Europi. Premda nije svugdje imala iste karakteristike, opet su to sve bili usko povezani regionalni stilovi. Razvoj romanike ako umjetničkog stila poklapa se sa razdobljem kada je skoro cijela Europa pokrštena.

Osnovne karakteristike arhitekture najočitije se vide u masivnim zidovima, polukružnim lukovima i bačvastim svodovima.¹¹

U kiparstvu i slikarstvu figure su predstavljene frontalno, bez naglašene želje za individualizacijom.

. Za najstarije povjesničare srednjovjekovne umjetnosti veliki vrhunac bila je gotika, od 13. do 15. stoljeća. Oni su primijetili da pred gotičke crkve imaju okrugle svodove te da su bile čvrste i masivne, odnosno da su jako slične starom rimskom načinu gradnje, pa je pojam romanika asocirao upravo na taj rimski način gradnje. U tom smislu sva srednjovjekovna umjetnost prije 1200. godine, ako asocira na neke od ovih elemenata, može se nazvati romaničkom.¹²

Romanička umjetnost sastoji se od velikog broja raznolikih regionalnih stilova, osebujnih, a opet blisko povezanih na mnoge načine i bez ikakvog središnjeg izvora. U tom pogledu nalikuje

¹⁰ Prelog, M. (1984). Romanika, Spektar Zagreb, str. 19

¹¹ Conant, K. J. (1978). *Carolingian and Romanesque architecture, 800 to 1200* (4th ed., new impression.). Yale University Press. str. 109

¹² Prelog, M. (1984). Romanika, Spektar Zagreb, str. 26

umjetnosti razdoblja „mračnog doba“ srednjeg vijeka, a ne dvorskim stilovima koji su bili prije same romanike, iako uključuje karolinško-otonsku tradiciju zajedno s mnogim drugima kojima je teže ući u trag, poput ranokršćanske umjetnosti i bizantskih elemenata, nakon izvjesnog islamskog utjecaja i keltsko-germanskog naslijeđa.

Najveća razlika koja se može primijetiti između romaničke arhitekture i arhitekture prethodnih stoljeća je nevjerojatan porast graditeljske aktivnosti. Crkve ne samo da su bile brojnije nego na početku srednjeg vijeka, bile su i općenito monumentalnije, bogatije, složenije i više su svoj izgled bazirale na rimskoj tradiciji, jer su njihove lađe sada imale svodove umjesto drvenih krovova, a njihova vanjština, za razliku od ranokršćanskih, bizantskih, karolinških i otonskih crkava, imala je ukrase u obliku arhitektonskih ornamenata i skulptura.¹³

Crkve izgrađene u ovom razdoblju najčešće su još uvijek bazilike. Osnovni elementi romaničkih bazilika građenih u ovom razdoblju su: narteks, tornjevi na pročelju, glavni brod, bočni brodovi, transept (poprečni brod), deambulatorij s apsidiolama.¹⁴

O ovim elementima bit će riječi u daljnjem tekstu kroz prikaz pojedinih značajnih građevina iz razdoblja romanike. Na samom početku važno je napomenuti što je obilježilo razdoblje romanike. Prije svega, povijesne činjenice govore o čestim vojno-političkim sukobima. Veliki odjek imali su križarski ratovi koji su pokrenuti kako bi se Jeruzalem i Kristov grob oslobodili od muslimana i na mnogo načina obilježili ovo razdoblje.

Kao što se zna, posljedica tih križarskih ratova je veliki napredak i razvoj europske kulture i sakralne arhitekture. To je razdoblje procvata skolastike, crkvenog učenja u kojem prevladava religijska misao i razvoj filozofije u službi teologije, što je za izravnu posljedicu imalo proglašenje latinskog službenim jezikom crkvenih i feudalnih struktura.¹⁵

Unutrašnjost zgrada čini noseća kompozicija koja se naizmjenično sastoji od stupova i stubova. Alternaciju potpornih stupova čine stupovi podignuti na uglovima traveja glavnog broda,

¹³ Conant, K. J. (1978). *Carolingian and Romanesque architecture, 800 to 1200* (4th ed., new impression.). Yale University Press. str. 36

¹⁴ <https://www.enciklopedija.hr/clanak/romanika>

¹⁵ skolastika. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 14.9.2024. <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/skolastika>>

a između njih umetnuti stupovi. Zvonici se uglavnom grade na pročelju crkve, a ako ih nema onda se uglavnom mogu pronaći na križištu glavnog broda i transepta.

Figurativno ukrašeni kapiteli likovno su obrađeni i na njima su prikazani mnogi biblijski motivi (Adam i Eva, Noina arka, Posljednja večera i dr.), ljudske glave i likovi, jezivi svijet fantazmagoričnih životinja i neobičnih ptica, koje najčešće imaju zadaću pokazati da je čovjek smrtnan i daleko od neba, ali da može naći spas u vjeri u Boga.¹⁶

Zemljopisno, najvažniji romanički spomenici raspoređeni su na prostoru koje je u to vrijeme najrazvijenije područje Europe: od sjeverne Španjolske do Rajnske regije, od škotsko-engleske granice do središnje Italije. Ali najveću raznolikost regionalnih tipova i najrazličitije ideje nalazimo na području današnje Francuske.

¹⁶ Boto Varela G. (2016). Kroesen J.E.A. (eds.). *Romanesque Cathedrals in Mediterranean Europe. Architecture, Ritual and Urban Context*. Turnhout, Brepols Publ., 2016. str. 3, 4

4. ROMANIČKE CRKVE NA PUTU SVETOG JAKOVA

4.1. Romanički stil na putu Svetog Jakova

Hodočasničke crkve odlikuju se svojom velikom veličinom i arhitektonskom složenošću, dizajnirane za smještaj velikog broja posjetitelja.. Brod i transepti obično su prekriveni bačvastim svodom, poduprtim kvadratnim stubovima. Ovi stubovi igraju ključnu ulogu u podupiranju strukture. Prolazi i galerije općenito okružuju cijelu crkvu, uključujući deambulatorij oko apside, pružajući hodočasniciima prostor za kretanje po crkvi dok gledaju svete relikvije. Iznad deambulatorija obično se nalazi mala galerija ispod prozorskih prozora apside. Ovi prozori, zajedno s ostalima u prolazima, galerijama i krajnjim zidovima crkve, unose svjetlo u unutrašnjost, pridonoseći prozračnoj, svijetloj atmosferi crkve. Široki transepti crkve nude dodatni prostor i otvaraju prostor crkve što nudi bolju vidljivost prema oltaru.¹⁷

4.2. Romaničke crkve u Francuskoj

St-Sernin u Toulouseu, (Saint Sernen in Toulouse), (1077.-1082/83. – 1120.) u južnoj Francuskoj, pripada skupini hodočasničkih crkava (Prilog 5.). Temelji ove crkve znatno su složeniji i predstavljaju puno složeniju cjelinu nego što je to slučaj s ranijim građevinama. Crkva ima tlocrt latinskog križa. Glavni brod ima s obje strane dva bočna broda za prihvata velikog broja hodočasnika.¹⁸ Crkva ima impresivnu duljinu od skoro 110 metara.¹⁹

Deambulatorij je u cijelosti u istoj razini kao i crkva. Svetište crkve dovršava arhitekt Raymond Gayrard, koji je na tu dužnost postavljen 1098. godine. Glavni oltar crkve, premda onda još nije bila dovršena posvećuje papa Urban II. 1096. godine. Sam oltar te okolne rezbarije u pirenejskom mramoru ističu utjecaj francuske katalonske skulpture na umjetnički razvoj crkve. Raymond umire 1118. godine, a do onda je transepta već bio skoro dovršen, premda nije u potpunosti bio dovršen svod. Na križistu transepta i glavnog broda izgrađen je toranj, s namjerom dodatnog propuštanja

¹⁷ Conant, K. J. (1978). *Carolingian and Romanesque architecture, 800 to 1200* (4th ed., new impression.). Yale University Press. str. 160

¹⁸ Za tocr crkve pogledati Conant, K. J. (1978). *Carolingian and Romanesque architecture, 800 to 1200* (4th ed., new impression.). Yale University Press. str. 159

¹⁹ Conant, K. J. (1978). *Carolingian and Romanesque architecture, 800 to 1200* (4th ed., new impression.). Yale University Press str. 166

svjetlosti u crkvu. Iznad bočnih brodova, umjesto zida koji bi bio otvoren prozorima, projektirana je galerija za prilagodbu bočnog potiska svoda broda, sa idejom da će to dozvoliti dovoljno svjetla za crkvu (prilog 6.).

Opatijska crkva svete Foy u Conquesu smještena je na neravnom terenu u udaljenoj dolini (prilog 7.). Trenutna građevina, malena, ali lijepih proporcija, postupno je izgrađena kako bi zamijenila stariju, slijedeći majstorski plan koji je započeo opat Odolric oko 1050. Ovaj spori, progresivni proces izgradnje kulminirao je oko 1130. Arhitektonsko rješenje crkve odražava različite faze srednjovjekovnog razvoja. Visoke, elegantne linije crkve ne upućuju na kasniji datum izgradnje, unatoč zvoniku iz dvanaestog stoljeća iznad križišta glavnog broda i transepta. Tornjevi na zapadnom dijelu crkve dodani su u devetnaestom stoljeću, zamjenjujući ranije jednostavno pročelje u lombardijskom stilu. Jedna od najznačajnijih značajki crkve je njezin zapadni portal, datiran u 1124. godinu (prilog 8.). Ovaj portal prikazuje rezbariju Posljednjeg suda i još uvijek se mogu vidjeti tragovi srednjovjekovne polikromije. Na odabir teme i njenu dramatičnu prezentaciju možda su utjecale gomile hodočasnika koji su prolazili kroz Conques. Ova rezbarija predstavlja snažan vizualni narativ, privlačan i dinamičan, hvatajući bit srednjovjekovne vjere i umjetničkog izričaja.²⁰

Crkva Notre-Dame-la-Grande u Poitiersu, također je jedna od crkava koja se nalazi na putu hodočasnika do krajnje točke u Santiago da Composteli, može se pohvaliti raskošnim dekorativnim elementima koji su karakteristični za arhitektonsku tradiciju Poitevina (prilog 9.). Premda je crkva prostorno mala u usporedbi sa naprimjer bazilikom Svetog Sernina u Toulouseu, svejedno se našla na hodočasničkom putu. Široka reljefna traka u ovom slučaju proteže se preko pročelja s obje strane portala, a on je ovdje duboko uvučen i uokviren nizom lukova koji se oslanjaju na kratke stupove. Graditelji crkve su inspiraciju za pročelje crpili iz bizantskih, odnosno orijentalnih utjecaja, koji su došli do njih najvjerojatnije preko trgovačkih puteva, križarskih ratova te preko hodočasnika.²¹

²⁰ Conant, K. J. (1978). *Carolingian and Romanesque architecture, 800 to 1200* (4th ed., new impression.). Yale University Press. str. 163

²¹ Conant, K. J. (1978). *Carolingian and Romanesque architecture, 800 to 1200* (4th ed., new impression.). Yale University Press. str. 276

Ugaoni tornjevi crkve su u klasičnom romaničkom stilu. Svako toranj je sastavljen od tri spojena stupa blago uvučene na kuteve crkve. Ovi stupovi pružaju strukturnu potporu za tambur koji je povezan s fasadom. Na vrhu svakog tambura nalazi se otvoreni cilindrični krov, koji završava sferični završetak, dajući tornjevima prepoznatljivu romanički siluetu.²²

4.3. Romaničke crkve u Španjolskoj

Duž Puta svetog Jakova hodočasnici su uronjeni u tapiseriju arhitektonskih čuda i kulturne baštine. Staza vodi kroz srednjovjekovne gradove, romaničke crkve, gotičke katedrale i ocharavajuće samostane, a svi oni vode u glavni cilj svakog hodočasnika, a to je katedrala svetog Jakova u Santiago da Composteli. Aragonski Camino de Santiago (Put sv. Jakova) ogranak je francuskog i talijanskog puta i ulazi na poluotok kroz luku Somport, paralelno s rijekom Aragon, kroz čudesne staze pune povijesti i prirodne ljepote, sve dok se ne susreće s granom puta koja potječe iz Roncesvallesa u Puente la Reina, Navarra.

U XI. Stoljeću, točnije 1054. godine Jaca je postala prijestolnica novoosnovanog kraljevstva Aragón, a budući da je ovo bilo najveće urbano središte u Pirinejima, staza hodočašća je modificirana da prolazi ovuda i kroz druge zanemarene gradove na ruti na svojim počecima. Velika količina trgovine i broj europskih hodočasnika u ovom području stvorili su veliku kulturnu razmjenu što je doprinijelo tome da pronalazimo utjecaje lombardijske arhitekture na području sjeverne Španjolske.

Koristeći Jacu kao polazište, potrebno je posjetiti njezinu katedralu iz XI. stoljeća, koja se smatra jednim od najvažnijih hramova prve epohe španjolske romanike, a koja je usko povezana s proglašenjem Jaca kao glavnog grada kraljevine Aragon, što mu je omogućilo da postane trgovačko središte na hodočasničkom putu Camino de Santiago (prilog 1.).²³ Ulaz katedrale ima bačvasti svod sa dva traveja. Sam portal ima obilježja burgundijske romanike. Svod glavnog broda i bočni brodovi nisu originalni romanički (bio je drveni svod), već su renesansni, križno-rebrasti

²² Conant, K. J. (1978). *Carolingian and Romanesque architecture, 800 to 1200* (4th ed., new impression.). Yale University Press. str. 277

²³ Castán, M. Q., & Agustín-Hernández, L. (2024). Planimetric and Metrological Review of the Romanesque Cathedral of Jaca. *Graphic Horizons. Springer Series in Design and Innovation.*, str. 1

(prilog 2.).²⁴ Središnji brod katedrale ima dvostruke traveje koji počivaju na masivnim romaničkim stubovima, između kojih su se smjestili manji okrugli stupovi. Katedrala ima neka manja obilježja iz regije Loire u Francuskoj te se može usporediti s crkvama: Saint Savinien u Sensu, Saint-Benoit-sur-Loire te katedralom u Auxerre. Kripta katedrale u Auxerreu je izgrađena 1030. godine, i ona ima cilindrične baze stupove kakve pronalazimo u ovoj katedrali. Katedrala ima transept koji je bačvasto nadsvođen te se u križištu glavnog broda i transepta nalazi kamena oktagonalna kupola. Istočni dio katedrale završava s 3 romaničke apside, s time da ona u centralom brodu nije originalna.²⁵ Uz katedralu nalazi se veličanstveni Dijecezanski muzej, srednjovjekovne umjetnosti, koji obuhvaća najveća romanička umjetnička djela u zemlji.

Također moram spomenuti i samostan San Juan de la Peña.²⁶ Uklesan u planini to je rodno mjesto i rezidencija prvih kraljeva Aragona (prilog 3). Budući da se samostan nalazi blizu Jace, može ga se posjetiti u sklopu hodočašća. Primjer je romaničke arhitekture. Sam samostan nije toliko bitan za hodočašće, ali budući da je on bio ukopno mjesto prvih Aragonskih kraljeva, hodočasnici su ponekad skrenuli s puta kako bi ga posjetili i poklonili se kraljevima, koji su omogućili siguran prolaz hodočasniciima.

Također za hodočašće i romaniku bitno je spomenuti ostatke bolnice Santa Cristina de Somport, koja je korištena kao stanica i boravak za legije hodočasnika i putnika s obzirom na to da je ruta Aragón bila najprometnija od cijelog Camino de Santiago. Bolnica se nalazila na cesti koja je vodila prema Jaci. Sama bolnica je bila izgrađena u Pirinejima, te je predstavljala mjesto odmora za hodočasnike poslije dugog hodočašćenja kroz planinski prijevoj Somport (prilog 4.).²⁷

²⁴ Conant, K. J. (1978). *Carolingian and Romanesque architecture, 800 to 1200* (4th ed., new impression.). Yale University Press. str. 313

²⁵ Conant, K. J. (1978). *Carolingian and Romanesque architecture, 800 to 1200* (4th ed., new impression.). Yale University Press. str. 313

²⁶ Conant, K. J. (1978). *Carolingian and Romanesque architecture, 800 to 1200* (4th ed., new impression.). Yale University Press. str. 190

²⁷ Gómez, A. (2001). El arte románico en Iparralde. Perspectivas historiográficas. Ondare., str. 17

Rimski most Puente la Reina, također poznat kao Puente Románico, je povijesni most koji se nalazi u gradu Puente la Reina u regiji Navarre, Španjolska. To je kulturni orijentir uz Camino de Santiago, točnije Camino Francés, koji je jedna od glavnih ruta Puta svetog Jakova (prilog 10.).²⁸

Most datira iz 11. stoljeća i vjeruje se da je izgrađen na temeljima starorimskog mosta, otuda i njegovo ime. Izgrađen je za vrijeme vladavine kraljice Mayor Kastiljske, koja je gradu dala ime, što u prijevodu znači "kraljičin most".²⁹

Most je veličanstveni primjerak srednjovjekovne arhitekture. Prostire se preko rijeke Arga i sastoji se od šest šiljastih lukova, od kojih svaki ima čvrste stupove. Klesarska konstrukcija pokazuje karakterističan romanički stil tog razdoblja, sa svojom čvrstom konstrukcijom. Most Puente la Reina ima golemu važnost za hodočasnike na Camino de Santiago. Služi kao prijelazna točka za hodočasnike koji idu prema Santiagu de Composteli. Most označava raskrnicu na kojoj se spajaju dvije glavne rute, Aragonski put i Francuski put.³⁰

Puente la Reina, grad u kojem se nalazi most, ima povijesnu važnost kao ključna točka duž Camino de Santiago. Strateški je osnovan kako bi se olakšalo hodočasničko putovanje, pružajući osnovne usluge, smještaj i bogoslužna mjesta za hodočasnike.

Santiago de Compostela, poznata i kao katedrala sv. Jakova, najvažnije je mjesto u gradu Santiago de Compostela te konačan cilj hodočasnika (prilog 15.).

Santiago de Compostela, također poznata kao katedrala Santiago de Compostela ili Catedral de Santiago, veličanstvena je katedrala u romaničkom i baroknom stilu smještena u gradu Santiago de Compostela u regiji Galicija, Španjolska. Krajnje je odredište hodočašća Jakovljevog puta i ima veliki vjerski i povijesni značaj. Gradnja katedrale započela je u 11. stoljeću (kao moguće godine početka gradnje navodi se od 1075. – 1078.) i nastavila se kroz nekoliko stoljeća. Sagrađena je na mjestu gdje se vjeruje da su pokopani ostaci svetog Jakova Velikog, jednog od dvanaestorice Isusovih apostola. Bogata povijest katedrale isprepletena je s nastankom i razvojem hodočašća Jakovljevog puta.³¹

²⁸ Bill, J. (2007). Travel and Transport. The Archaeology of Medieval Europe I. str. 268

²⁹ <https://santiago-compostela.net/puente-la-reina/>

³⁰ <https://santiago-compostela.net/puente-la-reina/>

³¹ Watson, C. (2009). The Romanesque Cathedral of Santiago de Compostela: A Reassessment, Bar publishing, str. 2

Santiago de Compostela predstavlja mješavinu arhitektonskih stilova, pretežno romanike i baroka.³² Njegovo glavno pročelje ima zamršene kamene rezbarije i skulpture, koje prikazuju biblijske scene, svece i simbolične figure.³³ Unutrašnjost katedrale krasi prekrasne kapele, oltari i zadivljujući zlatni barokni glavni oltar. Glavni oltar je postavljen u romaničku kapelu koja je zadržala svoj oblik.³⁴

Katedrala ima oblik latinskog križa. Svod glavnog broda je bačvasto nadsvođen, dok su bočni brodovi, koji su dvostruko manji u širini od glavnog broda, križno nadsvođeni. Svod ima 11 traveja, dok se transept sastoji od 5 traveja sa svake strane. Transept je također okružen bočnim brodovima koji su također križno nadsvođeni. Ambulatorij se sastoji od 5 radijalnih kapela (prilog 16.).

Jedno od najznačajnijih obilježja katedrale je Portik slave (Portico da Gloria), koji se nalazi na zapadnom ulazu katedrale. Ovo remek-djelo romaničke skulpture sadrži mnoštvo zamršeno izrezbarenih figura, uključujući prikaz Krista u slavi. Portik slave smatra se remek-djelom srednjovjekovne umjetnosti i privlači posjetitelje iz cijelog svijeta. Za njegov nastanak zaslužan je kipar pod nazivom „Majstor Mateo“³⁵. Portik danas nije odmah uočljiv jer ga sakriva barokno pročelje koje je izgrađeno u 18. Stoljeću. Majstor Mateo rad na portiku započeo je 1168. Godine kada je angažiran do strane kralja Ferdinanda II. Leonskog. Portik predstavlja svojevrsnu barijeru između baroknog pročelja i romaničke unutrašnjosti (prilog 17.).

Luk portika proteže se kroz cijelu širinu glavnog broda. U timpanu portika prikazana je Apokalipsa. Središnji stup izrezbaren je prikazom Jišajevog stabla te podupire kip svetog Jakova,

³² Watson, C. (2009). The Romanesque Cathedral of Santiago de Compostela: A Reassessment, Bar publishing, str. 1

³³ Watson, C. (2009). The Romanesque Cathedral of Santiago de Compostela: A Reassessment, Bar publishing, str. 1

³⁴ Watson, C. (2009). The Romanesque Cathedral of Santiago de Compostela: A Reassessment, Bar publishing, str. 36

³⁵ Watson, C. (2009). The Romanesque Cathedral of Santiago de Compostela: A Reassessment, Bar publishing, str. 17

dok istočna strana, koja je okrenuta prema svetištu sadrži kip s Majstora Matea (Prilog 18.).³⁶ Mateovo umijeće vidljivo je ne samo u Porticu nego i u raznim drugim elementima katedrale, poput kipa sv. Jakova iznad glavnog oltara, nadgrobničkih likova (grobnica kralja Ferdinanda II. Leonski) i ukrasnih lukova, koji obilježavaju njegov osebujni stil u cijelosti.³⁷ Čak i nakon njegove smrti početkom 13. stoljeća, njegov se utjecaj zadržao, s kasnijim preinakama i konstrukcijama koje nose njegovo umjetničko obilježje.

Katedrala je poznata po svom Botafumeiru, odnosno velikom kadioniku ili kadionici. Tijekom posebnih vjerskih prigoda, Botafumeiro se vrti preko broda, ispunjavajući katedralu mirisnim tamjanom i stvarajući spektakularan prizor. Ljuljanje Botafumeira simbol je pročišćenja i njegovane tradicije katedrale.³⁸

Santiago de Compostela konačno je odredište hodočašća Puta svetog Jakova, koje svake godine privlači stotine tisuća hodočasnika. Hodočasnici se tradicionalno okupljaju ispred katedrale kako bi nakon završetka hodočašća primili Compostelu, potvrdu o završenom putu. Prisutnost katedrale kao mjesta hodočašća oblikovala je grad Santiago de Compostela i njegov kulturni identitet.

³⁶ Watson, C. (2009). *The Romanesque Cathedral of Santiago de Compostela: A Reassessment*, Bar publishing, str. 17

³⁷ Watson, C. (2009). *The Romanesque Cathedral of Santiago de Compostela: A Reassessment*, Bar publishing, str. 18

³⁸ Conant, K. J. (1978). *Carolingian and Romanesque architecture, 800 to 1200* (4th ed., new impression.). Yale University Press. str. 171

5. ZAKLJUČAK

U radu su obrađene crkve romaničkog stila na putu Svetog Jakova. Svojim dizajnom romanička crkva korespondira s nemirnim vremenom stalnih ratova i osjećajem nesigurnosti i opasnosti tadašnjih ljudi, pa je zato skrivena iza debelih zidova i malih i uskih prozora. To nam pokazuje koji je jedan od razloga zašto su romaničke crkve masivne i monumentalne. Veće su i bogatije nego prije, imaju svodove umjesto otvorenog drvenog krovišta (kao što je bio slučaj u ranokršćanskim bazilikama) - iz praktičnih razloga (npr. zbog požara), ali i simboličkih razloga - želje da se Božja kuća učini što veličanstvenijom. i što je moguće impresivnije. Novost je da su crkve u ovom razdoblju i izvana bile majstorski i gotovo potpuno ukrašene.

Crkve su i dalje bazilike, obično trobrodne, rjeđe peterobrodne. Teži sa tome da crkve prime što više vjernika. Dogradnjom transepta i apside osnovni prostorni plan bazilike dobiva oblik latinskog križa. Drveni krov zamijenjen je bačvastim svodom ili masivnom konstrukcijom križnih svodova. Već je rečeno da je težnja arhitekata ovog razdoblja bila usmjerena prema masivnosti i sklonosti ka kubičnim ili cilindričnim oblicima i formama. Uski prozori u prizemlju, prozori iznad bočnih brodova su veći. Ulazni portali su stepenasto postavljeni (od najvećeg otvora vanjske plohe do najmanjih, unutarnjih zatvorenih vrata), čime je naglašena sigurna debljina zida, što crkvu čini solidnim utočištem u slučaju potrebe.

LITERATURA

1. Badurina Anđelko. , Ivančević Radovan. Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva. Zagreb: Kršćanska sadašnjost ; 2006.
2. Boto Varela Gerardo. (2016). Kroesen Justin .E.A. (eds.). Romanesque Cathedrals in Mediterranean Europe. Architecture, Ritual and Urban Context. Turnhout, Brepols Publ., 2016.
3. Castán, Maria. Q., Agustín-Hernández, Luis. (2024). Planimetric and Metrological Review of the Romanesque Cathedral of Jaca. Graphic Horizons. Springer Series in Design and Innovation.,
4. Coffey, Thomas F., Linda Kay Davidson, and Maryjane Dunn. 1996. *The Miracles of Saint James : Translations from the Liber Sancti Jacobi*. New York: Italica Press.
5. Conant, Kenneth. John. (1978). *Carolingian and Romanesque architecture, 800 to 1200* (4th ed., new impression.). Yale University Press.
6. Harvey, John. (1958). The Cathedrals of Spain.. London: Batsford
7. Prelog, Milan. (1984). Romanika, Spektar Zagreb, Zagreb,
8. Watson, Cristabel. (2009). The Romanesque Cathedral of Santiago de Compostela: A Reassessment, Bar publishing.
9. <https://caminoways.com/camino-portugues> - pristupljeno 7.8.2024.
10. <https://caminoways.com/camino-frances> - pristupljeno 7.8.2024.
11. <https://caminoways.com/camino-del-norte> - pristupljeno 7.8.2024.

12. <https://intrepidtimes.com/2024/03/a-secular-pilgrimage-exploring-spirituality-on-the-camino-de-santiago-portugal/> - pristupljeno 4.8.2024.
13. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/romanika> - pristupljeno 14.8.2024.
14. <https://whc.unesco.org/en/list/988/> pristupljeno 14.9.2024.
15. <https://santiago-compostela.net/puente-la-reina/> pristupljeno 14.9.
16. skolastika. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 14.9.2024.
<https://www.enciklopedija.hr/clanak/skolastika>

SAŽETAK

Rad se bavi romaničkim crkvama koje se nalaze na hodočasničkoj ruti Puta svetog Jakova, poznatog kao Camino de Santiago.

U prvom dijelu rada opisuje se kontekst hodočašća te se detaljno razrađuje povijesni razvoj hodočašća te se detaljno opisuju rute te sama važnost hodočašća u kršćanskom svijetu.

U glavnom dijelu rada fokus je na romaničkoj arhitekturi, koja karakterizira crkve izgrađene na ovom hodočašću. Romanički stil je masivan, robustan i često ukrašen skulpturama i reljefima s biblijskim motivima, koji su služili kao vizualno pomagalo većinski nepismenom stanovništvu Europe srednjeg vijeka.

Kao primjer crkava koje su izgrađene duž puta opisuju se crkve u Francuskoj i Španjolskoj. Kao primjeri opisani su bazilika Saint-Sernin u Toulouseu, opatijsku crkvu Svete Foy u Conquesu, crkva Notre-Dame-la-Grande u Poitiersu te katedrala u Santiago de Composteli. Ove crkve odlikuju se monumentalnošću, složenim arhitektonskim elementima i detaljnim dekoracijama. Također se spominju neke sakralne građevine koje su koristili hodočasnici duž putovanja.

U zaključku je navedeno kako romanička arhitektura na hodočašću prati duh vremena i prati jedinstveni umjetnički stil koji u to vrijeme vlada u Europi.

KLJUČNE RIJEČI: Romanika, hodočašće Svetog Jakova, arhitektura, hodočasničke crkve, Francuska i Španjolska

Prilozi

Prilog 1. Katedrala u Jaci

Prilog 2. Prikaz interijera i stropa katedrale u Jaci

Prilog 3. Samostan San Juan de la Pena

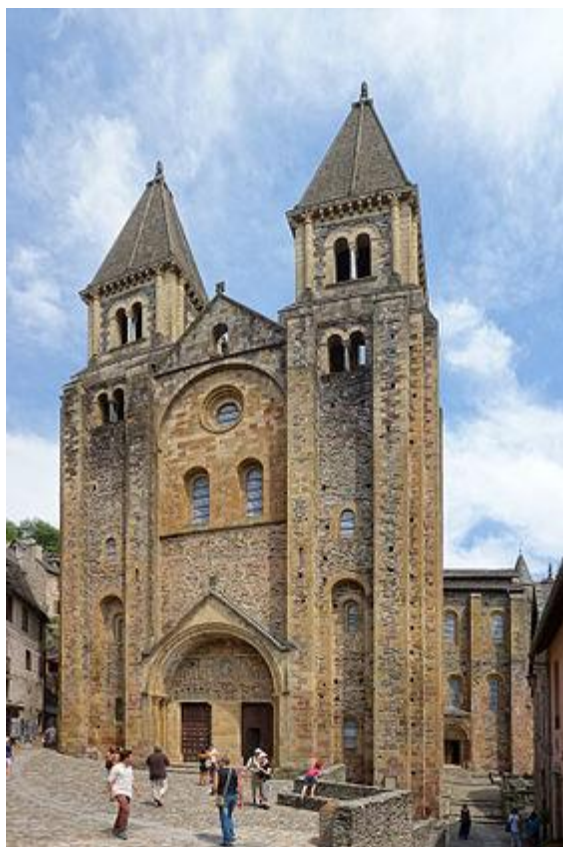
Prilog 4. Bolnica Santa Cristina de Somport

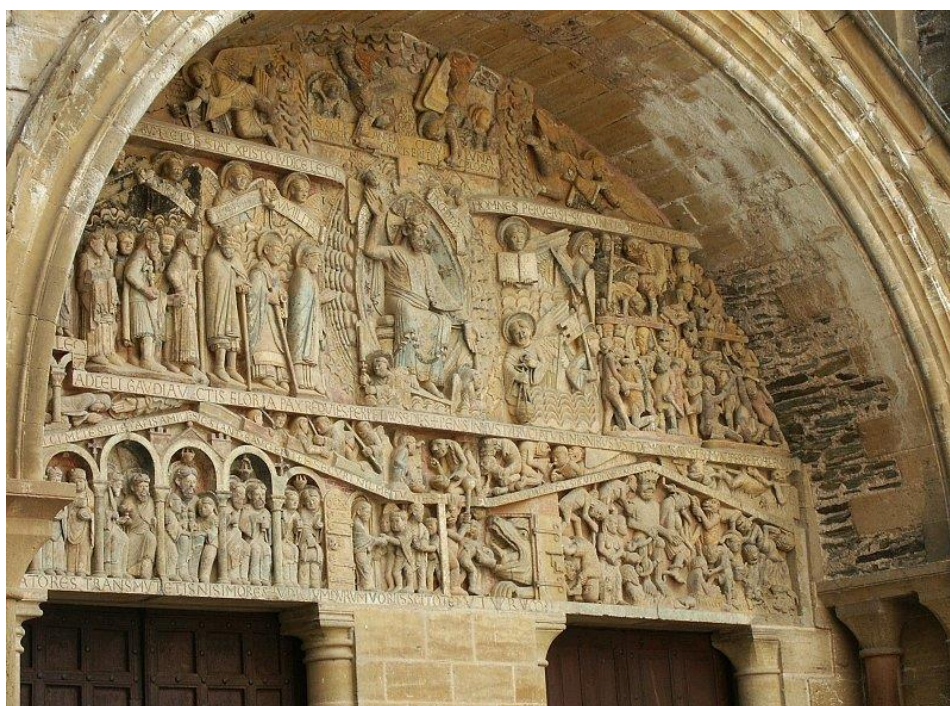
Prilog 5. Pročelje bazilike Saint Sernin, Toulouse

Prilog 6. Interijer bazilike Saint Sernin, Toulouse

Prilog 7. Pročelje crkve svete Foy u Conquesu

Prilog 8. Zapadni portal crkve svete Foy u Conquesu

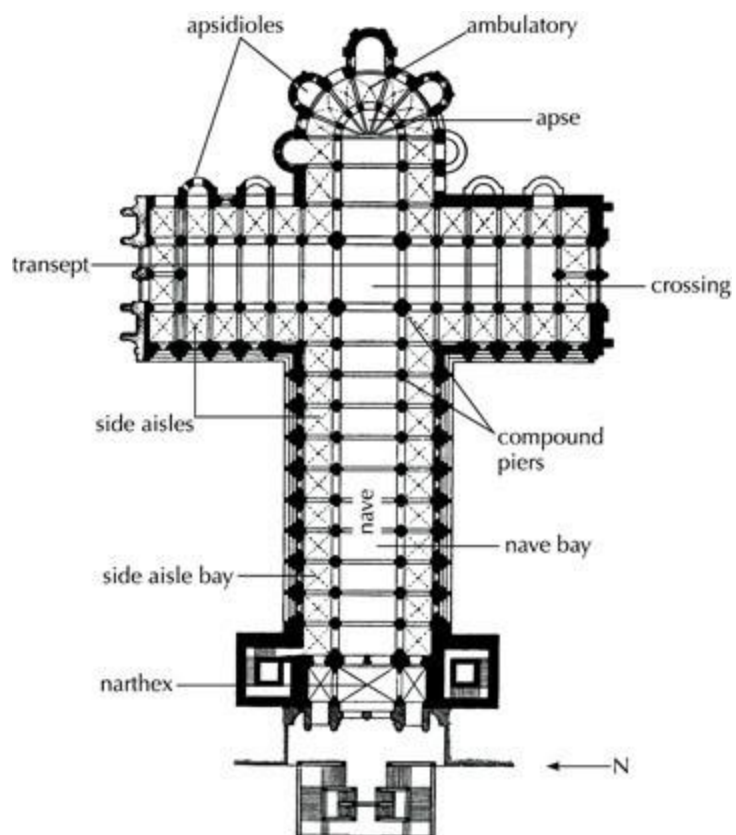
Prilog 9. Pročelje crkve Notre-Dame la Grande u Poitiersu

Prilog 10. Most Puente la reina

Prilog 15. Katedrala svetog Jakova i Plaza del Obradoiro u Santiagu de Compostelu

Prilog 16. Tlocrtni plan katedrale sv. Jakova

Prilog 17. Portico da Gloria

Prilog 18. Kip Majstora Matea